

УДК 027:004.7(477.84)

Чоп Тамара Олександрівна

Габрусєва Наталія Валеріївна

Потіха Оксана Богданівна

кандидат історичних наук

Тернопільський національний технічний університет ім. І. Пулюя

м. Тернопіль, Україна

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ ХАБІВ ЦИФРОВОЇ ОСВІТИ У БІБЛІОТЕКАХ МІСТА ТЕРНОПОЛЯ

Сучасний світ потребує нових підходів до навчання та обміну інформацією. Реалії сьогодення вимагають від нас опанування та активного використання новітніх інформаційних технологій. Сучасні бібліотеки вже давно перестали бути лише сховищами книг. Вони перетворюються на центри громадської активності, освіти та розвитку цифрових навичок. Це актуально для бібліотек міста Тернополя, які активно трансформуються у справжні хаби цифрової освіти.

У січні 2020 року з ініціативи Міністерства цифрової трансформації в Україні стартував і успішно реалізується національний проєкт «Дія. Цифрова освіта», мета якого – підвищення медіаграмотності і покращання цифрових навичок населення. Першим партнером Міністерства цифрової трансформації стала ВГО Українська бібліотечна асоціація. Невдовзі до проєкту долучилося понад шість тисяч хабів – бібліотеки, школи, університети, ІТ-організації, Центри надання адміністративних послуг та громадські організації, які допомагають мешканцям громад підвищити рівень цифрової грамотності та користуватися онлайн-адміністративними сервісами. Бібліотеки міста Тернополя і області вже не перший рік виконують функцію освітніх центрів, забезпечуючи доступ до інтернету, електронних ресурсів та цифрових послуг. Нині в Тернопільській області нараховується 89 бібліотек, що стали Хабами цифрової освіти, з них 16 – у місті Тернополі [1]. Завдяки підтримці державних та міжнародних програм, у багатьох бібліотеках діють навчальні курси з комп'ютерної грамотності, безпечного використання інтернету, роботи з державними онлайн-сервісами, а також основ програмування.

За останні кілька років у Тернополі значно збільшилася кількість бібліотек, обладнаних сучасною технікою, які активно займаються популяризацією цифрової освіти і залучають населення через організацію тренінгів, майстер-класів та семінарів. Особливу увагу приділяють людям старшого віку, які потребують допомоги у використанні смартфонів, онлайн-банкінгу та інших цифрових сервісів. Також велика робота проводиться серед молоді, школярів та студентів, для яких бібліотеки стають місцем розвитку ІТ-навичок та медіаграмотності.

Так, Тернопільська обласна бібліотека для дітей систематично організовує тренінги з комп'ютерної, цифрової та інтернет-грамотності. На базі бібліотеки з грудня 2021 р. проводяться безкоштовні курси цифрової грамотності за напрямками: базові цифрові навички, мобільна грамотність для батьків, оплата комунальних послуг онлайн, цифрові

гроші та «обережно, кібершахраї». Курси розраховані на всі вікові категорії [2]. Адже, володіючи цифровими навичками, можна ефективно та безпечно застосовувати технології як в роботі, так і навчанні, для професійного та особистісного розвитку, у повсякденному житті. Також бібліотека проводить тренінги для бібліотекарів територіальних громад Тернопільської області. Так, учасники тренінгу «З комп'ютером на ти», проведеного в березні минулого року, засвоїли базові навички роботи з комп'ютером, в інтернет-мережі, працювали з електронною поштою. Наступний етап навчання був присвячений опануванню програми Zoom, що призначена для організації конференцій, вивченню алгоритмів соціальних мереж та месенджерів, а також ознайомленню з графічним редактором Canva, що є невід'ємною складовою роботи сучасного бібліотекаря. Учасники тренінгу отримали сертифікати, які засвідчили здобуті ними відповідні навички [4].

У рамках проєкту «Дія. Цифрова освіта» індивідуальні консультації з мобільної грамотності також проводить Тернопільська обласна бібліотека для молоді. У бібліотеці функціонує мультимедійна лабораторія «МедіаСтарт», де можна отримати знання та навички користування смартфоном, месенджерами для спілкування, навчитися здійснювати онлайн-оплату та покупки, запис до лікаря чи отримати послуги через портал «Дія». Також в лабораторії навчають, як працювати з графічним планшетом та редагувати зображення в Adobe Photoshop [3]. Працівниці бібліотеки проводять тренінги з використання у роботі бібліотекарів інструментів штучного інтелекту, зокрема чат-боту GPT від компанії OpenAI, сервісів для генерування візуального контенту «Adobe firefly beta», «Lexica Art», «Mage Space» та «Leonardo AI» [4]. Також ТОБМ приєдналась до мультидисциплінарного проєкту з медіаграмотності «Fit in Fakten – Playchecking», особливість якого у проведенні навчання за допомогою ігор та вікторин. Крім цього, працівниками Хаба розроблено навчальний онлайн-курс «Інформаційна кібербезпека».

Одним з найпотужніших Хабів цифрової освіти у місті Тернополі є Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека (ТОУНБ). З метою організації повноцінного доступу до інформації та підвищення інформаційної, технологічної й медіаграмотності бібліотекарів, освітян, мешканців міста та області в бібліотеці ще з 2010 року діє Регіональний навчальний центр, створений за сприяння Програми «Бібліоміст». На базі цього центру організовуються безкоштовні заняття з «Основ комп'ютерної та інтернет-грамотності для початківців». Курси орієнтовані на засвоєння базових навичок роботи з персональним комп'ютером та в Інтернеті, медійну та мобільну грамотність. Учасники занять засвоюють основи роботи з комп'ютером, знайомляться з текстовими редакторами, отримують практичні навички для активного ділового та особистого листування, пошуку інформації, використання веб та мобільних додатків спілкування, читання, прослуховування музики чи перегляду фільмів, здійснення онлайн-покупок, оформлення квитків, запису до лікаря чи здійснення комунальних платежів тощо.

З лютого 2020 року ТОУНБ приєдналась до Національної кампанії з цифрової грамотності і надає охочим доступ та консультації щодо безкоштовного навчання на національній онлайн-платформі з цифрової грамотності «Дія. Цифрова освіта». Серед учасників занять – користувачі бібліотеки, зокрема підопічні Тернопільського міського

територіального центру соціального обслуговування населення, бібліотекарі та освітяни [5].

Упродовж 2021 року проведено 40 занять (135 користувачів), надано 260 консультацій із цифрової грамотності. Упродовж 2022 року – 264 консультації та 437 довідок із питань інформаційної гігієни та безпеки під час війни, цифрової та комп'ютерної грамотності [6].

У рамках проєкту «Розвиток спроможності бібліотек-Хабів цифрової освіти», ініційованого ВГО Українська бібліотечна асоціація, у червні 2023 року ТОУНБ взяла участь у 5-денному онлайн-тренінгу для координаторів бібліотек-Хабів цифрової освіти Борщівської, Буцацької, Великоберезовицької, Великобірківської, Великогаївської, Заліщицької, Копичинецької, Кременецької, Лановецької, Нагірянської, Теремовлянської, Тернопільської, Трибухівської, Шумської територіальних громад області. Вони поглибили свої знання та навички у цифровізації, ознайомилися з кращими бібліотечними практиками, обмінялися досвідом та зможуть надавати нові послуги й проводити корисні заходи для мешканців своїх громад [6]. У Хабі цифрової освіти Тернопільської ОУНБ також відбувся тренінг із вивчення графічного редактора «Canva» для шкільних бібліотекарів. Учасники здобули ключові навички та знання для створення якісних освітніх матеріалів.

Загалом у 2023 році відділом інформації ТОУНБ було проведено 32 тренінги з використанням ресурсів порталу «Дія. Освіта» за участю 625 користувачів. Для працівників публічних бібліотек територіальних громад області проведено 4 вебінари з використанням можливостей освітньої онлайн-платформи «Дія. Освіта»: «Інформаційна гігієна та безпека в цифровому просторі»; «Цифрові технології для людей з інвалідністю», «Огляд інтернет-ресурсів з інформаційної та медіаграмотності», «Онлайн-безпека людей елегантного віку» [6]. Низка вебінарів реалізовувалась в рамках проєкту «Здобуття цифрових навичок у бібліотеках – Хабах цифрової освіти», який у 2024 році почала впроваджувати ВГО Українська бібліотечна асоціація за підтримки Програми розвитку ООН в Україні у межах «Проєкту підтримки Дія», що реалізується за фінансування Швеції та у співпраці із Міністерством цифрової трансформації України. Проєкт спрямований, зокрема, на те, щоб розвивати у Хабах додаткові послуги і сервіси, на розробку комунікаційних стратегій, створення контенту для соцмереж, на організаційні та цифрові компетентності бібліотекарів [7]. Хаб цифрової освіти є ефективним простором, який став за ці роки місцем творчості, підтримки та розвитку.

Найбільш поширеними заходами, спрямованими на підвищення рівня цифрової грамотності населення, є наступні: майстер-класи та тренінги з основ роботи з цифровими ресурсами; лекції та вебінари з безпечного користування інтернетом та соціальними мережами, консультації з користування електронними книгами, базами даних, платформами для самоосвіти, програми цифрової адаптації для людей старшого віку, освітні ініціативи для школярів та студентів, спрямовані на розвиток інформаційної культури та критичного мислення.

Формування цифрових освітніх хабів нерозривно пов'язане з рівнем цифрової компетентності бібліотекарів та активністю їхньої роботи з сучасними технологіями. Щоб зрозуміти, як фахівці бібліотечної справи опановують цифрові інструменти, з якими

труднощами стикаються, було проведено анкетування серед бібліотекарів міста та району. Опитування показало, що більш, ніж 60% працівників та працівниць бібліотек щодня користуються цифровими ресурсами. Для роботи бібліотекарі найчастіше використовують Google Документи (75%), Canva, Zoom та спеціалізовані бібліотечні системи (68%). Найбільший інтерес викликає робота з базами даних (80%), створення мультимедійного контенту (65%) та використання штучного інтелекту для аналізу інформації (50%).

Основні труднощі, з якими зіштовхуються бібліотекарі, – це недостатня технічна підготовка (55%), нестача обладнання (48%), обмежений доступ до деяких платформ (40%) і навіть низька мотивація до навчання (30%).

Аналіз результатів опитування дозволяє окреслити кілька стратегічних напрямів для вдосконалення цифрової освіти в бібліотеках. Основним напрямком має залишатись системне навчання у поєднанні теорії та практики, а також рівень технічної підтримки. Продуктивним інструментом є співпраця з університетами, бізнес-компаніями та громадськими організаціями. Зважаючи на місію Хабів, надважливою залишається потреба у популяризації цифрових можливостей бібліотек шляхом активного формування контенту, організації публічних подій і консультацій задля привернення уваги відвідувачів до сучасних цифрових ресурсів. Надзвичайно позитивним може бути практика менторських програм, у межах яких досвідчені бібліотекарі підтримуватимуть колег у вивченні цифрових інструментів, що сприятиме швидшій адаптації до нових технологій [8]. Створення спільного спеціалізованого цифрового простору для бібліотек Тернополя, що міститиме навчальні матеріали, відеоуроки та рекомендації, дозволить структурувати знання й зробити їх доступними для всіх фахівців галузі. Реалізація цих ініціатив допоможе бібліотекам стати не лише сховищами знань, а й центрами цифрової освіти, що відповідають викликам сучасності.

З кожним роком роль бібліотек як цифрових хабів зростає. Багато бібліотек стали офіційними ІТ-осередками, де громадяни можуть безкоштовно проходити курси з цифрової грамотності та отримувати консультації з користування електронними сервісами. Майбутнє передбачає подальше розширення технічного оснащення, залучення фахівців для проведення курсів, а також впровадження штучного інтелекту в роботу бібліотечних систем. Нині бібліотеки виконують важливу місію – вони не тільки зберігають культурну спадщину, а й стають сучасними центрами цифрової освіти. Вони допомагають людям адаптуватися до викликів інформаційного суспільства та сприяють розвитку цифрової грамотності серед різних верств населення. Тож, попри труднощі та виклики сучасності, їхня роль у громадському житті буде лише зростати.

Джерела:

1. Мережа хабів. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/hubs> (дата звернення – 18.02.2025)
2. Тернопільська обласна бібліотека для дітей. URL: <https://odb.te.ua/> (дата звернення – 16.02.2025).
3. Тернопільська обласна бібліотека для молоді. URL: <https://tobm.org.ua/navchalnyj-kurs-robototekhnika-dlya-pochatkivcziv/> (дата звернення – 17.02.2025).
4. Штучний інтелект у бібліотечній практиці. URL: <https://tobm.org.ua/shtuchnyj-intelekt-v-bibliotechnij-praktyczii/> (дата звернення 27.10.2024).

5. Тренінг з цифрової грамотності «З комп'ютером на ТИ» – для бібліотекарів територіальних громад Тернопільської області. URL: <https://odb.te.ua/trening-z-czyfrovoyi-gramotnosti-z-kompyuterom-na-ty-dlya-bibliotekariv-terytorialnyh-gromad-ternopilskoyi-oblasti/> (дата звернення – 16.02.2025).

6. Цифрова освіта в Тернопільській ОУНБ. Проводьте вільний час із користю. URL: <https://library.te.ua/2020/04/20/news20-040cei/> (дата звернення – 16.02.2025).

7. ТОУНБ: плани, звіти. URL: <https://library.te.ua/pro-bbloteku/plani-zvti/#1677253839616-6e9c916f-5342> (дата звернення – 24.02.2025).

8. Потіха О.Б. Соціокомунікаційна діяльність бібліотек в реаліях війни // Соціокомунікаційна наука в парадигмі смислових трансформацій: суспільні виклики, тренди освіти і професійної діяльності: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції (м. Ірпінь, 19 травня 2023 р.). Ірпінь, 2023. С. 52-55.

УДК 027.021

Матвійчук Оксана Євгенівна

кандидат педагогічних наук

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського
м. Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНО-РЕСУРСНА ПІДТРИМКА ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕКАРІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Сучасна школа ставить за мету забезпечення всебічного розвитку та формування компетентностей особистості. Успішна реалізація цих цілей передбачає ефективну діяльність шкільної бібліотеки як важливого структурного підрозділу закладу загальної середньої освіти. Трактують діяльність шкільної бібліотеки як інформаційного центру, ресурсного осередку і експериментального майданчику для учнів і вчителів, що забезпечує вільний доступ до змістовних книжкових фондів, якісних електронних підручників, енциклопедій, творчих лабораторій, подано в Концепції нової української школи [3].

Інформаційно-ресурсне забезпечення потреб усіх учасників освітнього процесу можливе лише за умови оновлення бібліотечних фондів, комплектування сучасною літературою, осучаснення бібліотечного простору, покращення матеріально-технічного оснащення, автоматизації бібліотечних процесів, впровадження в практику роботи сучасних форм і методів, інформаційних технологій, реалізації принципу партнерства – діалогу і багатосторонньої комунікації між учнями, учителями та батьками, і звичайно ж за якісної підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечно-інформаційних працівників. Незаперечною потребою для шкільних бібліотекарів є бібліотечно-інформаційна безперервна освіта, оскільки багато з них навчаються просто на роботі, тому потребують інформаційно-ресурсної підтримки власної діяльності. Безперервність в освіті бібліотекарів закладів загальної середньої освіти підтримується в Україні за допомогою різноманітних методів: формальних, неформальних та інформальних. Так, формальну освіту вони отримують відповідно до освітніх програм закладів післядипломної освіти, що передбачає досягнення ними заздалегідь визначених результатів навчання. Це зокрема розширення й